KARA KEMAL'İN SON GÜNLERİ

Arif Oruç

Hazırlayan ve Notlandıran
Tahsin Yıldırım

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1686
EDEBÎ ESERLER: 947

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-104-0

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: LARUS YAYINEVİ ve TİCARET A.Ş
Bağlar Mah. 62. Sok. Yıldızlar Plaza No:10/A
Bağcılar-Güneşli / İSTANBUL
Sertifika Numarası: 49657

İstanbul- 2021

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Arif Oruç (Sezlev): 1893/1894'te Elazığ'da doğdu. Gazeteciliğe 1913'te *Tanin*'de muhabir olarak başladı. *Tasvir-i Efkâr* ve *Sabah* gazetelerinde çalıştı. Sofya'da *Türk Sadası* adlı gazetenin baş yazarlığını yaptı. Millî Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya giden Arif Oruç 1920'de Eskişehir'de *Yeni Dünya* ve *Seyyare-yi Yeni Dünya* adlı sosyalist eğilimli gazeteleri neşretmiştir. 1921'de komünizm propagandasından tutuklanmış, Kayseri'ye sürgüne gönderildikten bir süre sonra affedilerek Ankara'da kısa bir dönem Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde *Yeni Dünya* gazetesini çıkarmıştır. Daha sonra Antalya'da *Yeni İzmir* gazetesini yayımlayarak Millî Mücadele'yi desteklemeyi sürdüren Arif Oruç'un, Kurtuluş Savaşı sonrasında İzmir'de yönettiği gazetenin adı *Yeni Turan*'dır. İzmir'den İstanbul'a döndükten sonra *Son Saat, Vakit, Milliyet, Yarın* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde Ayhan takma adıyla sosyal ve tarihî içerikli tefrikalar yayımlamıştır. Arif Oruç'un *Yarın* gazetesi aşırı muhalif tutumundan dolayı 1931'de Matbuat Kanunu gereği kapatılmış, kendisi de 1933'te Bulgaristan'a sürgün edilmiştir. 19 Eylül 1948'de Nedim Celal Çelebi, Nurettin Karlı ve İbrahim Vefik Belendir'le birlikte Müstakil Türk Sosyalist Partisini kurmuştur. 9 Ekim 1950'de vefat eden Oruç, Şişli'de Feriköy Mezarlığı'na defnedilmiştir.

İÇİNDEKİLER

ARİF ORUÇ **9**
SUNUŞ **15**

KARA KEMAL'E DAİR

İaşe Nazırı Kara Kemal 21
Kara Kemal ve Millî İktisat Politikası 26
Kurduğu Ticari Teşekküller 29
Süleyman Nazif'ten Kara Kemal'e Bir Mektup 33
Ahmet Tevfik Paşa'yı Kaçırma Teşebbüsü 37
Kara Kemal'in İaşe Savunması 39
İttihatçılık 41
Her Şeyin Başı İttihatçılar 43
Ankara ve İttihat Terakki Arasında Sıkışan Bir Teşkilat:
Karakol Cemiyeti 45
Malta Sürgünü 47
Malta'dan Kaçış 49
Millî Mücadele'de Kara Kemal 51
Fırtınalı Yıllar 53
İzmir'de Suikast Girişimi 56
İdam Kararı 60
Son Anları 62
Kara Kemal'i Saklayan M. Enver Alpyürek'e Dair 64
Öldürüldü mü, İntihar mı Etti? 69
Kara Kemal'in Takibi ve Yakalanışına Dair Polis Raporu 78
Kemal Tahir'in Kara Kemal'i 83
Mizah Unsuru Olarak Kara Kemal 90
Kara Kemal İçin Ne Dediler 95
"Kara Kemal'in Son Günleri" Tefrikası Hakkında 99

KARA KEMAL'İN SON GÜNLERİ

[Ön Söz] 103
Birinci Fasıl 105
İkinci Fasıl 147
Üçüncü Fasıl 179
[Kara Kemal'in Son Günü] 205
Kaynakça 207
Dizin 217

ARİF ORUÇ

1893/1894'te Elazığ'da doğan[1] Arif Oruç'un babası Ahmet Efendi Elazığ Vilayet Matbaası Müdürlüğü ve Elazığ Mektupçuluğu görevinde bulunmuş, bölgenin sanat, kültür ve basınında önemli roller almıştır. Babasının vazifesi dolayısıyla çocukluğu Elazığ'da geçen Arif Oruç, ilköğrenimini burada bitirmiş daha sonra Mektep-i Mülkiye'ye gitse de eğitimini tamamlayamamıştır.[2]

Arif Oruç baba mesleği olan gazeteciliğe 1913'te *Tanin* gazetesinde muhabirlikle başlamıştır. Daha sonra *Tasvir-i Efkâr* gazetesine geçmiştir. Bir süre *Sabah* gazetesi adına Balkanlara gitmiş, Sofya'da *Türk Sadası* isimli Türkçe gazetenin baş muharrirliğini yapmıştır. Bu gazeteden sonra İstanbul'a dönen Arif Oruç, *Tasvir-i Efkâr*'ın sorumluluğunu üzerine almıştır. Millî Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya giden Arif Oruç yıllar sonra bu yolculuğunda vaki bir olay için eleştirilmiştir.[3]

---

[1] Bir kaynakta da "1882 yılında Şumnu'da (Bulgaristan) dünyaya gelmiştir," şeklinde farklı bir tarih ve yer verilmiştir. [Ay Han, *Saltanat Gecesi, İmparator Öjeni ve Sultan Abdülaziz,* Yayına Hazırlayan: Murat Çulcu, Erciyaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. VII.]

[2] Murat Çulcu, İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesinden 1920 öncesi mezun olduğunu yazmıştır. [Ay Han, *Saltanat Gecesi, İmparator Öjeni ve Sultan Abdülaziz,* Yayına Hazırlayan: Murat Çulcu, Erciyaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. VII.]

[3] "Sadri Etem B. Arif Oruç İçin Ne Diyor", *Yenigün*, 10 Temmuz 1931, S. 161, s. 3. Ayrıca TBMM'nin 5 Temmuz 1931 tarihli 22. içtimasında da "İstanbul düşman işgali altına girer girmez Gazi'nin açtığı kurtuluş bayrağımızın altına girmek, vatana hizmet etmek için Anadolu'ya müteveccihen bir kafile çıkmış. Arif Oruç, bunlarda para var zannıyla arkalarına düşmüş," denilerek eleştirilmiştir.

1919'un sonu ve 1920 yılında *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin mesul müdürlüğünü de yapmıştır. Ankara'ya geldikten kısa bir süre sonra İzmir'e geçen Arif Oruç, yazılarıyla Yunan mezalimini dünyaya duyurmuştur.[4] Bu yıllarda Çerkes Ethem'in,[5] Kuva-yı Seyyare saflarına dâhil olmuş ve Eskişehir'de alınan bir matbaa vasıtasıyla Ağustos 1920'de sosyalist eğilimli *Yeni Dünya, Seyyare-i Yeni Dünya* gazetelerini çıkarmıştır. Bu gazetenin logosuna Sovyet Müslümanlarından esinlenerek "Dünyanın fukara-yı kasibesi birleşiniz," sözü yazılmıştır.[6] Bu gazetenin Ankara'yı rahatsız ettiğini haber alan Arif Oruç,

> Muhterem Paşa Hazretleri, sırf istihlas-ı vatan emeliyle saha-i intişara vazettiğimiz gazetemizin Ankara muhitlerinde dedikodulara bais olduğunu hayret ve teessürle istihbar ettik. Bulanık suda balık avlamak isteyen intişarımızla şahsi menfaatlerinden mahrum kalacağı zehabında bulunan bedbin ve hodgâmların bütün müfteriyatına bir hatt-ı ibtal çekmek üzere bu arizamızı takdim ediyoruz. Zat-ı devletlerinin takip ettiği ulvi ve mukaddes gayenin derece-i şümulünü ve milletin hayat-ı istikbal ve istiklali üzerine sahip bulunduğumuz vaz'ı muhteremi pekâlâ ve herkesten ziyade takdir ediyoruz.

diyerek bir mektup kaleme almış, Mustafa Kemal de cevabi olduğu tahmin edilen mektubunda "Kanaatlerinizde daha makul esaslara avdet etmeniz bittabi menafi-i memleket namına mucib-i memnuniyet oldu," demiştir.[7]

---

[4] Arif Oruç, "Muhabir-i Mahsusamızın Telgrafnameleri: Aydın'da Yunanlılara Taarruza Başladılar", *Tasvir-i Efkâr,* 8 Teşrinievvel 1335 / 1919, S. 2864, s. 2'den başlayarak düzenli olarak yazmıştır.

[5] Arif Oruç, Çerkes Ethem'in yeğenidir. [Ay Han, *Saltanat Gecesi, İmparator Öjeni ve Sultan Abdülaziz,* Yayına Hazırlayan: Murat Çulcu, Erciyaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. VII.]

[6] Kısmet Kesim Ovat, *Yarın Gazetesi Başmuharriri Arif Oruç'un Fikir Hayatı*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004, s. 26.

[7] Yücel Demirel (çeviren) "Mustafa Kemal-Arif Oruç Mektuplaşması", *Toplumsal Tarih,* Ocak 1999, S. 61, s. 36-37.

1921'de komünizm propagandasından tutuklanan Arif Oruç, Halk İştirâkiyun Fırkasından Salih Hocaoğlu, Ziynetullah Nuşirevan, Tokat mebusu Nâzım, Bursa mebusu Şeyh Servet, Karahisar-ı Sabih mebusu Mehmet Şükrü beylerle birlikte istiklal mahkemesinde yargılanmıştır.[8] Eylem ve yazı yoluyla vatan hainliği cürmü sabit görüldüğünden 9 Mayıs 1921'de Kayseri'ye sürülmüştür. Kayseri sürgünü kısa sürede affedilen Arif Oruç Ankara'ya dönerek Aralık 1921 ila Mart 1922 tarihlerinde Mustafa Kemal'in emrinde *Yeni Dünya* gazetesini çıkarmıştır.[9]

Yaşadığı olumsuzluklardan yılmayan Arif Oruç, Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nden önce Antalya'ya gitmiş ve burada *Yeni İzmir* adlı günlük bir gazete çıkarmış[10] ve gazetede Millî Mücadele'yi destekleyen yazılar yazmıştır.[11] Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Cumhuriyet'in ilanıyla İzmir'de *Yeni Turan* gazetesini çıkarmıştır.[12] Antalya Gazeteciler Cemiyeti ise bu gazetenin Antalya'da yayımlandığını şöyle ifade etmiştir:

> Millî Mücadele yıllarında kentimize gelen Arif Oruç Bey, gizlice Haydar Rüştü ile temas ve pazarlık ederek pedal makinasını satın almıştı. Anlaşmalarına göre Arif Oruç, pedalı alıp Afyon'a gidecek ve orada gazete çıkaracaktı. Arif Oruç Bey, matbaayı satın aldıktan sonra; Belediye yanındaki Kabadayı Hüseyin

---

8 Yavuz Arslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi,* Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 369.

9 Yücel Demirel (çeviren) "Mustafa Kemal-Arif Oruç Mektuplaşması", *Toplumsal Tarih,* Ocak 1999, S. 61, s. 35.

10 Sema Baykoz, *Arif Oruç'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme,* Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2019, s. 34.

11 Mete Tunçay (hazırlayan), *Tek- Parti Yönetimine Yurtdışından Muhalefet Eden Bir Yayın Organı Arif Oruç'un Yarını (1933),* İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 7.

12 Sema Baykoz, Arif *Oruç'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme,* Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2019, s. 34.

> Bey'in mağazasını kiralayıp *Yeni Turan* adıyla gazetesini çıkarmaya başlayınca, Haydar Rüştü Bey küplere binmişti. Haydar Rüştü Bey'in bu tepkisi üzerine; iki ay kadar sonra Arif Oruç Bey Antalya'dan ayrılmak zorunda kaldı.[13]

Bu yıllarda gazetecilik faaliyetlerinde devam eden Arif Oruç, İzmir Suikastı girişimiyle ilişkilendirilmiş gazetesi kapatılmış, kendisi yargılansa da herhangi bir ceza almamıştır.[14]

Arif Oruç, İzmir'den İstanbul'a döndüğünde herhangi bir gazetecilik faaliyetinde bulunmamış, kısa sessizlik döneminden sonra *Son Saat, Vakit, Milliyet, Yarın* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde Ayhan takma adıyla sosyal ve tarihî içerikli tefrikalar yayımlamıştır.

Arif Oruç'la özdeşleşen, ilk sayısı 6 Kânunievvel [Aralık] 1929'da son sayısı 19 Ağustos 1931'de çıkan *Yarın* gazetesi döneminde çok önemli tirajlara ulaşmıştır.[15] Gazetesinde muhalefete özgürlük tanınmadığı iddiasıyla hükûmetten yana olan Yunus Nadi'yi "Baba Tahir'in Melanet Çömezi" olarak görüp ona eleştiriler yöneltmiştir. Bu eleştirilerden sonra kendini savunan Yunus Nadi'nin "yardımına koşan" Falih Rıfkı Atay'ın yanında Kemal Salih Sel de Arif Oruç'a, "Apartmanı Kaça Yaptırdın?" diyerek hücum etmiştir. Bu süreçte *Cumhuriyet* gazetesinin refiki olan *Yenigün* gazetesinde Arif Oruç'un hayvana benzetilen karikatürleri yayımlanmıştır. Aralarındaki kalem kavgası Arif Oruç'un 5 Ağustos 1931 tarihli *Yarın*'da "Arif Oruç, Yunus Nadi'yi

---

13 https://www.agc.org.tr/tr-TR/Antalya-Basin-Tarihi [10 Ocak 2021]

14 Mete Tunçay, *T.C.'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 277.

15 Bu gazete Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı* romanında şöyle geçmiştir: "Serbest Partinin kurulmasından yirmi gün geçmiş, ilk ürüntü, Yarın gazetesinde Arif Oruç'un hemen gemiyi azıya almasının da etkisiyle az biraz savrulmuştu. (…) Yarın gazetesinin satışı hızla yükselmiş inanılmaz rakamlara ulaşmıştır." [Kemal Tahir, *Yol Ayrımı*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2006, s. 103.]

Düelloya Davet Ediyor"a kadar gitmiş, Yunus Nadi, bu "düello" teklifine bir cevap vermemiştir.[16] Arif Oruç'un *Yarın* gazetesi aşırı muhalif tutumundan dolayı 1931'de Matbuat Kanunu gereği kapatılmıştır. Bunun ardından 7 Eylül 1931 tarihinde çıkan ilk sayısı toplatılan ve yayınına izin verilmeyen *Mücadele* adlı bir gazete çıkarttırmıştır.[17] Bir süre sonra 1933 yılında Bulgaristan'a sürgün edilmiştir. Burada *Dostluk* adındaki gazetede "Razgat'taki Türk mezarlığına saldıran Bulgar mütecavizleri" destekleyen yazılar yazmıştır.[18] 1937'de Türkiye'ye dönünce idam istemiyle yargılanmış ve beraat etmiştir.[19] 19 Eylül 1948'de Nedim Celal Çelebi, Nurettin Karlı ve İbrahim Vefik Belendir'le birlikte Müstakil Türk Sosyalist Partisini kurmuştur.[20] Soyadı kanunu sonrasında "Sezlev" soyadını almıştır.[21]

Kaleminin sertliğinden dolayı, pek çok kişinin düşman olduğu, siyasi çalkantılarla dolu bir ömür süren Arif Oruç, son zamanlarını gözden uzak, sadece yazılarını yazarak geçirmiştir. Arif Oruç daha önceki yıllardaki tüm kavgalarına rağmen, son ekmek parasını, Ali Naci Karacan'ın *Milliyet*'i için yazdığı birkaç tefrikadan kazanmıştır.[22] Arif Oruç'la kavgadan arkadaşlığa dönüşen bir ilişkisi olan Ali Naci Karacan, onu şöyle tanıtmıştır: "Türkçeyi iyi bilen, iyi yazan, lisana tasarruf eden,

---

16 Emin Karaca, *Türk Basınında Kalem Kavgaları,* Gendaş Yayınları, İstanbul, 1988, s. 63-78.

17 Serdar Öztürk, "Muhalif Bir Gazete: Mücadele (1931)", *Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi,* Ocak 2005, S. 4, s. 152-165.

18 Ay Han, *Saltanat Gecesi, İmparator Öjeni ve Sultan Abdülaziz,* Yayına Hazırlayan: Murat Çulcu, Erciyaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. IX.

19 "Arif Oruç Mahkemede", *Son Telgraf,* 2 Birinciteşrin [Ekim] 1937, S. 522/ 208, s. 1, 2.

20 Füruzan Hüsrev, *Türkiye'de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi (1839-1965),* Elif Yayınları, İstanbul, 1965, s. 87.

21 Ay Han, Saltanat *Gecesi, İmparator Öjeni ve Sultan Abdülaziz,* Yayına Hazırlayan: Murat Çulcu, Erciyaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. VII.

22 Sadun Tanju, *Dolu Dizgin: Ali Naci Karacan Bir Gazetecinin Hayatı,* Karacan Yayınları, İstanbul, 1986, s. 163.

gramer hatalarından uzak kalmış yazılar yazan, nihayet ansiklopedik malumatı olan, vuzuhtan düşürmeyen, mefhumu güçleştirmeyen muharrir" Arif Oruç'un hamuru çile potasında yoğrulmuştur.[23] Arif Oruç, çile içinde doğmuş, çile içinde yaşamış, çile ve nisyan içinde 9 Ekim 1950'de vefat etmiş ve Şişli'de Feriköy Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Eserleri:

1. *Alemdar Mustafa Paşa*, Tecelli Matbaası, İstanbul, 1932.
2. *Fransız İmparatoriçesi Öjeni ve Abdülaziz,* Milliyet Matbaası, İstanbul, 1927.
3. *İngiliz Mebusan Meclisi ve Hükümet Murakabesi Amerikan, Dominyonlar, Fransız ve İtalyan Meclislerile Mukayeseli,* Tecelli Matbaası, İstanbul, 1940.
4. *Sultan Abdülâziz Nasıl Hal Edildi, Nasıl İntihar Etti?,* Ahmed Kâmil Matbaası, İstanbul, 1927.
5. *Vatandaşın Birinci Hürriyeti,* Tecelli Matbaası, İstanbul, 1932.
6. *Kara Kemal'in Son Günleri,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2021.

[23] Ali Naci Karacan, "Arif Oruç'un Hâl Tercümesi", *Milliyet,* 10 Ekim 1950, S. 158, s. 4.

SUNUŞ

Popüler tarihçiliğin ve romancılığın az bilinen her şartta mücadeleden geri durmayan isimlerinden biri olan Arif Oruç gerek anlatımındaki romansı üslubu ile yakaladığı akıcılık gerekse tarihe ait geniş birikimi ile bilinen yazarlarımızdandır. Ömrü boyunca geçim sıkıntısı çekmesine rağmen kaleme hürmetten hiçbir zaman vazgeçmeyip bunun mücadelesini verirken bedel ödeyen Arif Oruç, maalesef hakkı teslim edilmemiş, hayat hikâyesinde bile mutabakat sağlanamamış kalemlerimizdendir. Olayları kendine has bir üslupla kaleme alan Arif Oruç'u unutulmuşluktan bir nebze olsun kurtarabilmek, sararmış gazete ve dergi sayfaları arasında kalan eserlerini gün yüzüne çıkarmak gayretinin ilk ürünü olarak *Yarın* gazetesinin 1 Şubat 1930 tarihli 50. sayısı ile 5 Nisan 1930 tarihli 111. sayısı arasında elli iki tefrika hâlinde yayınlanan "Kara Kemal'in Son Günleri"ni takdirlerinize sunduk.

Yayıma hazırladığımız eser iki bölümden oluşmuştur. İlk bölüm Kara Kemal'e ve döneme dair tarafımızdan kaleme alınan metinlerden oluşmuştur. İkinci bölümde ise Arif Oruç'un kaleme aldığı "Kara Kemal'in Son Günleri" yer almıştır. Arif Oruç'un metni gazetede erken bitirildiğinden Kara Kemal'in ölümüne dair bilgi yer almamıştır. Bundan dolayı bu bölümün tamamlayıcısı olarak dönemin Emniyet Müdürü Ekrem Baydar'ın hatıralarından hareketle Orhan Erinç tarafından mülakat yapılarak yayıma hazırlanan *Korgeneral Ekrem Baydar Anlatıyor, Atatürk'ün Emniyet Müdürü* isimli kitabının ilgili bölümü eklenmiştir.

Yayıma hazırladığımız tefrikanın diline ve imlasına müdahale edilmemiştir. Anlamı bilinmeyen ya da açıklanma ihtiyacı duyulan kelime, kavram, yer ve şahıs adları dipnotlarla izah edilmiştir.

Kitabın kültür hayatımıza faydası en büyük temennimdir.

Tahsin Yıldırım
Çamlıca / 15 Ocak 2021

KARA KEMAL'E DAİR

Kara Kemal'in kökleri Kahramanmaraş'taki Dulkadiroğullarına bağlı Kısakürekler soyuna dayanmaktadır. Necip Fazıl Kısakürek'in ifadesiyle "Mistik Şair'in[24] amcalarından eski İttihat ve Terakki kodamanı Kara Kemâl"in[25] yani Ahmet Kemal Bey'in babası 1909'daki kadro tenkisatından dolayı görevden alınan Telgraf Müdürü Arif Bey'dir. Kara Kemal, 1919'da Divan-ı Harbi Örfi Mahkemesi'ne verdiği ifadesinde, 40 yaşında olduğunu beyan etmesinden dolayı doğum tarihinin 1878/79 olduğu tahmin edilmektedir. Ancak dostu Cavit Bey'in bir ifadesinden hareketle onun 1875 yılında İstanbul'da doğduğu da kaynaklarda geçmektedir.[26]

Rüşdiye mezunu olan Kara Kemal Bey, babası gibi telgraf idaresine girmiş İstanbul, Edirne, Serez, Kastamonu, İzmir'de posta memurluğu yapmıştır. Fatin Hoca, Direklerarası'nda Hacı Mustafa'nın çayhanesinde Âkif, Babanzade Ahmet Naim, Kara Kemal ile gizli içtimalarını bu çayhanenin üstündeki odada yapmaktadır.[27] Bu sayede Fatin Hoca aracılığıyla İttihat Terakki Cemiyetine giren Kara Kemal, İzmir'de tanıştığı

---

[24] Mistik Şair'le kastedilen kişi Necip Fazıl Kısakürek'tir. Necip Fazıl Kısakürek'in babası Fazıl Bey'in amcasının oğlu Arif Bey Kara Kemal'in babası olduğundan Necip Fazıl ile Kara Kemal kuzendir.

[25] Necip Fazıl Kısakürek, *Babıâli,* Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1999, s. 254.

[26] Osman Selim Kocahanoğlu, *Atatürk'e Kurulan Pusu, İzmir Suikastı'nın İçyüzü,* Temel Yayınları, İstanbul, 2005, s. 781.

[27] Mithat Cemal Kuntay, *Mehmed Akif*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 130.

Dr. Nazım'ın tavsiyesi üzerine İstanbul şubesine geçmiştir.[28] İkinci Meşrutiyet'in ilanının ardından cemiyetin semasında bir yıldız gibi parlamaya başlar başlamaz, Posta ve Telgraf İdaresi müfettişliğine tayin edilen Kara Kemal zeki bir adam olduğu için münevverlerin ve cemiyete mensup mühim şahsiyetlerin arasına girmiş, kendisini göstermiş ve kısa bir zaman sonra da daha parlak bir vazife olarak Şehremaneti müfettişliğine getirilmiştir.[29] Kara Kemal'in o günlerini Ziya Şakir şöyle anlatmıştır:

> Artık bütün İstanbul teşkilatını ele alan Kara Kemal Bey geniş bir salahiyetle Cemiyetin bütün işlerini çeviriyor; taçsız ve tahtsız bir hükümdar gibi saltanat sürüyordu. Memalik-i Mahrusa-ı Şahane'den gelen çeşit çeşit mebuslar, birbirine rekabet edercesine bu binayı ziyaret ediyor, hepsi de derecelerine göre izaz ve ikram ediliyordu. Binanın muhtelif odaları, muhtelif zümrelere ayrılmıştı. Göze en ziyade çarpan, sarıklı mebuslardı. Her zümrenin ayrı ayrı teşrifatçıları vardı. Mektep tahsilini terk ederek bu binadan feyz almaya şitab eden bazı gençler, hatta mektep sıralarında iken başlarında sarık taşıdıkları hâlde şimdi birdenbire sivilize oluvermiş çömezler; Kara Kemal Bey'in etrafında pervane gibi dönüyorlar, onun nargilesine ateş vermek için birbiriyle rekabete girişiyorlardı.[30]

Bu süreçte yaşanan 31 Mart Ayaklanması'nda oluşacak haksızlıkları önlemek amacıyla yargılanacak kişilerin belirlenmesi vazifesi İttihat Terakki erkânı tarafından Kara Kemal'e verilmiştir. Bu tutuklamalarda aşırıya kaçıldığına dair örnekler de vardır. Ziya Şakir bu konudaki kanaatlerini şöyle ifade etmiştir:

---

[28] İsmail Küçükkılınç, *Jön Türklük ve Kemalizm Kıskacında İttihadçılık,* Historia Yayınları, İstanbul, 2018, s. 64.

[29] Ziya Şakir, *1914-1918 Cihan Harbini Nasıl İdare Ettik?,* Muallim Fuat Gücüyener, İstanbul, 1944, s. 298.

[30] Ziya Şakir, *İttihat ve Terakki-II, Nasıl Yaşadı?,* Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2014, s. 86-87.

> (…) kuvvet ve nüfuzuna kavuşan Kara Kemal Bey'in önünde uzun bir liste duruyor; bu liste mucibince her tarafa adamlar saldırıyor. *Tanin* ve *Şura-yı Ümmet* matbaalarını yağma edenlerden başlanarak, *Volkan* ve *Serbestî* gazetelerini okuyanlardan ve falan mahallenin, falan kahvesinde, falan efendinin kulağına eğilerek gizlice bir şey söylediği ihbar olunanlara kadar birçok kimseler tutturuluyor; Bekirağa Bölüğü'nün zindan gibi karanlık koğuşlarına tıkılıyordu. Birkaç saat zarfında bu hapishanede kımıldayacak yer bulunmuyor; bir dereceye kadar kalbur üstüne gelen mahpuslar, Hassa Dairesi'nin alt katındaki dar ve rutubetli odalarla Merkez Kumandanlığı'nın altındaki odalara taksim olunuyordu.[31]

Buna benzer bir hadise de İstiklal Marşı Şairi Mehmet Âkif Bey'in dostu Hoca Mustafa Efendi'nin başına gelmiştir. Mithat Cemal Kuntay, bu olayı şöyle aktarmıştır:

> Âkif İttihat ve Terakki'den bir de lütûf gördü: Babası öldükten sonra Âkif'e bakan bir Hoca'yı 31 Mart'tan sonra hapsettiler; çünkü bu Hoca, bilmem kaç sene önce Derviş Vahdetî'nin komşusuymuş. Politika işlerinde eski komşuluğun cinayet olduğunu Âkif bir türlü anlamadı ve Kara Kemal'e gidip çattı. Âkif'in bu münasebetsizliğine karşı hatıra gelen ilk şey güzel bir istiskaldi, değil mi? Fakat, hayır. Kara Kemal, Hoca'yı hapisten çıkarttı çünkü bu Hoca'nın namuslu olduğunu Âkif söylüyordu.[32]

Serez'de Talat Paşa ile tanışıp hukuk geliştiren Kara Kemal İttihat ve Terakki'nin 1909'daki Selanik Kongresine İstanbul delegesi olarak katılmıştır.1911 yılına kadar Talat Paşa'nın bakanlığında memurin kalemi mümeyyizi olarak çalışmış, 1912'de bu görevinden istifa ederek parti faaliyetlerine ağırlık vermiştir.[33]

---

[31] Ziya Şakir, *İttihat ve Terakki-II, Nasıl Yaşadı?,* Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2014, s. 327.

[32] Mithat Cemal Kuntay, *Mehmed Akif,* Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 87.

[33] Osman Selim Kocahanoğlu, *Atatürk'e Kurulan Pusu, İzmir Suikastı'nın İçyüzü,* Temel Yay. İstanbul, 2005, s. 781.

İttihat ve Terakki tarihinin önemli günlerinden biri de Babıâli Baskını'dır. Bu baskın öncesinde hükûmeti uyarmak için 21 Eylül 1912'de Sultanahmet'te bir de miting düzenlenmiştir. Bu mitingde Talat Bey, Ali Münif Bey, Hallaçyan Efendi, Kara Kemal, Dr. Nazım, Ömer Naci, Emanuelidi, Pançedorof, Agop Boyacıyan ve Abdullah beyler konuşmalar yapmıştır.[34] Ziya Şakir, Kara Kemal'in "idare ettiği geniş mikyasta bir istihbarat şebekesi" olduğunu, 23 Ocak 1913'teki Babıâli Baskını'nda yer alan iki zümreden birinin "Kara Kemal Bey'in teşkilatına dâhil muhtelif zümreye mensup siviller" olduğunu da yazmıştır.[35]

Parti faaliyetleri arasında hep önde olan Kara Kemal İttihat-Terakki'nin miting ve gösterilerini katılmış, onları düzenlemiş ve yönetmiştir.[36] Kara Kemal'in İttihat Terakki içindeki asıl rolü, bu teşkilatçılığı sayesinde, savaş içindeki kıtlık ve karaborsayı önlemeye yönelik çalışmalarında olmuştur.[37]

Kara Kemal, hamisi Talat Paşa gibi Posta İdaresi'nde çalıştığı için İttihat ve Terakki'nin gizliden gizliye ülkeye getirdiği yayınların dağıtımını yapmıştır. Yusuf Hikmet Bayur tarafından "Nargileci"[38] olarak da tanımlanan Kara Kemal, nargile içmeyi çok sevdiği için kahvehaneleri sık sık ziyaret etmiş ve kendisine gelmiş olan dergilerin bu kahvehaneler aracılığıyla dağıtımını sağlamıştır. Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Hüsamettin Ertürk, hatıralarında Kara Kemal'in bu faaliyetlerini şöyle anlatmıştır:

---

[34] *Ali Münif Bey'in Hatıraları*, Hazırlayan: Taha Toros, İsis Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 63.

[35] İsmail Küçükkılınç, *Jön Türklük ve Kemalizm Kıskacında İttihadçılık*, Historia Yayınları, İstanbul, 2018, s. 223.

[36] Altay Cengizer, *Adil Hafızanın Işığında Osmanlının Son Savaşı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 721 vd.

[37] Ömer Özdamar, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Kemal Tahir'in Romanlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2008, s. 93.

[38] Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, 1914-1918 Genel Savaşı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, C. 3, Kısım III, s. 183.

> Yıldız Sarayı Posta ve Telgrafhanesi'nde çalışan Kara Kemal Bey boş zamanlarında Şehzadebaşı'na gider, meşhur Çaycı Hacı'nın kahvesinde bir sandalyeye yerleşir, her zaman yaptığı gibi bir taraftan nargilesini höpürdetir, diğer taraftan ele geçen bu gazete ve dergileri güvendiği kimselere verirdi. Diğer kahvehanelerden Kara Kemal'i ziyarete gelen birçok kişi, Avrupa'dan yurda sokulan bir kısmı Türkçe, bir kısmı Fransızca kitap, dergi ve gazeteleri bu sayede okur ve birçok şeyleri anlarlardı.[39]

Teşkilat-ı Mahsusa'nın kuruluş aşamasında Talat Paşa'nın da desteği ile maiyetinde çalışan Hamal Ferit, Hasan Basri, Memduh Şevket, Ethem ve onların kâtipliği görevini yürüten Küçük Hasan Bey'den oluşan bir ekiple Kafkas İhtilal Cemiyetinin üç şubesinden birini teşkil ettirmiştir.[40] Orada Osmanlı lehine faaliyetler organize etmiş ve Gürcü Misyonu ile Teşkilat-ı Mahsusa'nın iş birliğini şekillendirmiştir. Burada misyon şefi olarak vazife yapan Yusuf Rıza Bey ile yaşadığı sorunlar da raporlara yansımıştır.[41]

İaşe Nazırı Kara Kemal

Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanan üretim sıkıntısı ile iaşe vb. sıkıntılar çekilmeye başlayınca bunların temini için bir teşekkülün kuruluşuna ihtiyaç duyulmuştur. Osmanlının iaşesini büyük oranda karşılayan Anadolu'da savaş nedeniyle üretimin azalması, ulaşım imkânlarının zorluğu iaşe teminini zorlaştırmıştır. Bu yıllarda İstanbullunun bol, rahat ve müreffeh yaşayışına amansız darbe indirilmiş, en mütevazı ailenin

---

[39] Samih Nafiz Tansu, *Teşkilât-I Mahsusa, İki Devrin Perde Arkası,* Nokta Kitap, İstanbul, 2012, s. 23-24.

[40] Arif Cemil, *Birinci Dünya Savaşı'nda Teşkilât-ı Mahsusa*, Arma Yayınları, İstanbul, 2008, s 13

[41] Mehmet Bilgin, *Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2018, s. 150, 152 / 156/ 168, 169/202/

bile kilerini ve sandık eşyasını sömürüp süpürmüştür.[42] Bu mahrumiyet yıllarında İstanbul'un iaşesinde yaşanan zorluk sebebiyle 23 Temmuz 1916'da Geçici İaşe Kanunu çıkarılmıştır. Bunun için Talat Paşa başkanlığında İaşe-i Umumiye Heyeti kurulmuştur. İaşe teşkilatının İstanbul'a bakmakla vazifeli birinci bölgesinin başına Kara Kemal getirilmiştir.[43] Daha önceden dar yetkilerle kurulmuş olan İaşe Müdürlüğü 18 Ağustos 1917 tarihinde Harbiye Nezaretine bağlı İaşe Umum Müdürlüğü olarak biraz daha yetkilendirilmiştir. Ahmet Emin Yalman iaşe meselesinin hâlli yolunda yayınlanan kararname ve kurulan müdürlük için şunları yazmıştır:

> Harbin her memlekette meydana çıkardığı en müşkül ve nazik mesele iaşe meselesidir. Harp neticesinde her yerde istihsal kabiliyeti azalmıştır. Deniz yolları kapanmış ve istihsal kuvvetine halel gelmeyen uzak memleketlerden erzak celbi bizim için imkân haricine çıkmış, düşmanlarımız için pek küçülmemiştir.
>
> (…)
>
> Bizde vaziyet her yerden müşküldür. Bir defa biz ziraat memleketi olduğumuz hâlde hariçten deniz tarikiyle erzak celp etmeye alışmıştık. Saniyen memleket dahilindeki muvasala vasıtalarımız [ulaşım araçları] pek mahduttur. Salisen memleket iktisadi teşkilattan hemen külliyen mahrumdu. İşin içinde yetişmiş mütehassıs memurlar yetiştirememiş, memleketimizin iktisadi hayatını tam kontrol altına alamamıştık. Bunun için harp bizi iaşe müşkülatı karşısında bırakınca bunların hâlli hususunda başka yerlerde olduğundan fazla zahmet çektik. Her karışık vaziyetten istifade ederek keselerini doldurmaya kalkışan muhtekir ruhlu adamlara, iktisadi teşkilata malik olan memleketlerde olduğu kadar sirayet edip vaktiyle hadlerini bildiremedik. Doğru yolu buluncaya kadar da epeyce tecrübeler yapmaya mecbur kaldık. Dün İaşe-i Umumiye Kararnamesi mucibince Harbiye Nezare-

[42] Ahmed Cemaleddin Saraçoğlu, *Eski İstanbul'dan Hatıralar*, haz. İsmail Dervişoğlu, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 26.

[43] Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 169.

tine merbut olmak üzere bir İaşe Müdüriyet-i Umumiyesi teşkil edilmiştir.[44]

İaşe meselesinin daha sağlıklı bir şekilde yönetilebilmesi için Harbiye Nezaretinin 11 Ocak 1918 günlü *Takvim-i Vekayi*'de yayınladığı bir genelgesinde İaşe Müdüriyet-i Umumiyesinin daha sonraki bir tarihte kaldırılıp yerine İaşe Nezaretinin kurulacağına dair hazırlıkların başladığı yazılmıştır.[45] Ancak Harbiye Nezareti meselenin hâllinde muvaffak olamayınca 30 Temmuz 1918 tarihinde çıkan kararname ile İaşe Nezaretinin görevleri net bir biçimde tanımlanarak çalışmalar hızlandırılmıştır. Yokluğun had safhada olduğu Birinci Dünya Savaşı'nda, özelde İstanbul'un genelde Osmanlı coğrafyasının temel insani ihtiyaçlarının karşılanmasında yaşanan zorlukları bertaraf etmek ve ihtiyaçları daha doğru ve sağlıklı tespit etmek için büyük beklenti ve umutlarla İaşe Nezareti kurulmuş başına da 17 Ağustos 1918 tarihinde Talat Paşa'nın desteği ile Kara Kemal getirilmiştir. Kara Kemal iaşe nazırı olmadan önce aynı işle iştigal eden İaşe Heyet-i Umumiyesi reisidir. İstanbul'da Kara Kemal Bey esnaf cemiyetlerini örgütlemeye ağırlık vermiş bu sahada da sahip olduğu nüfuzu ve örgütçü kişiliği ile başarılı olmuştur. Bu başarısı ve savaşın başından beri koordinasyon sahasında büyük tecrübe kazanması onun nazırlığa getirilmesinde rol oynamıştır. Ancak 7 Ekim 1918'te de görevi sona ermiştir.[46] İaşenin temininde yaşanan had safhadaki sıkıntıların çözümü için göreve getirilen Kara Kemal'e bir fotoğraf sunan *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi ona muvaffa-

---

[44] Ahmet Emin, "İaşe-i Umumiye Kararnamesi", *Sabah,* 21 Ağustos 1917, S. 9974, s. 1.

[45] Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s. 46.

[46] Cem Doğru, "Birinci Dünya Savaşı Döneminde Ekonomide Bir Kurumsallaşma Çabası: İaşe Nezareti", *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2009, S. 4, s. 11vd.

kiyet temennisinde bulunmadan önce yaşananlar şöyle ifade edilmiştir:

> Kelimenin her manasıyla, hayati olan iaşe meselesi şimdiye kadar memleketimizde selim ve ihtiyacat-ı umumiyeyi kâfi bir usule rabtedebilemediği ve bundan tevlid eden netayic tasvir olunsun. Böyle bir vaziyet karşısında iaşe umurunu her noktasını ihata edecek surette tanzim ile ele almak, zannediyoruz ki kolay olmak şöyle dursun, akıllara dehşet verecek bir hâldedir. Halk ve mevkinin müsait olduğu derecenin azami neticesini meydana getirebilmek, yani iaşe umurunu nisbeten mümkün olduğu kadar ıslah eylemek ve bütün bu işleri yaparken kaide-i adaletinden de ayrılmamak için pek ince hesaplar görmeğe mecburdur. İşte bunun için idare-i merkeziyenin bilumum memur tayin ederek memleketin her tarafında faaliyet göstermelidir. (…) Kemal Beyefendi'nin tedkikat ve teşabbüsat-ı ibtidaiyesini bir an evvel ikmal ederek ifa-yı vazifeye ibtidarını ve binlerce müşkilat içinde ihraz muvaffakiyetini tekrar temenni ederiz...[47]

Kara Kemal iaşe nazırı olduğu zaman ilk iş olarak güvenilir kadroları bulup iaşe sorununu çözmek için çeşitli arayışlara girmiştir. Ona bu görevinde Kör Ali İhsan, Memduh Şevket, Baytar Rasim ve Sarı Efe Edip gibi isimler yardım etmiştir.[48] Nezarete geldiğinde daha önceden tanıdığı, dürüstlüğü ile bilinen isimlere de görev vermiştir. Bunlardan biri de memuriyetten bildiği Karaoğlu Hasan Bey'dir. Kara Kemal Bey nazırlık sandalyesine oturur oturmaz derhal kendisini çağırıp onunla şöyle bir konuşma yapmıştır:

> — Çok mühim bir işe başladım. Namuslu arkadaşlara ihtiyacım var. Hemen istifa et. Maiyetime gel.
>
> dedi. Ve derhal istifa edip gelen Karaoğlu Hasan Bey'i ilk iş olarak Konya'ya buğday mübayasına [satın alma] gönderdi.

---

47 "İaşe İşleri", *Tercüman-ı Hakikat,* 13 Eylül 1918, S. 13479, s. 1.

48 Vahdettin Engin, *Hesaplaşma,* Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, s. 14.

> Hasan Bey, kendisine tevdi olunan vaziyeti çok büyük bir dürüstlükle yaptı. Kendisine verilen resmî maaştan maada, on para bile almadı. Kara Kemal Bey'in nazarında bir kat daha emniyet ve itimat kazandı.
>
> Vaktaki iaşe işleri genişledi. İzmir'den de mühim miktarda iaşe maddeleri alınmak icap etti. Bu iş için adam arayan Kara Kemal Bey'in derhal Karazade'yi hatırlaması en tabii bir keyfiyetti.[49]

Kara Kemal, fakir halkın temel ihtiyacı olan yiyeceğe daha ucuz ve sağlıklı bir şekilde ulaşması adına gösterdiği hassasiyete karşın yiyeceğe ulaşamama, fiyatların aşırı yüksek olması ve birtakım yolsuzlukların yaşanması dönemin matbuatına yansımıştır.[50] Bu sorunların yaşanmasında kısa süre de olsa iaşe nazırı olan Kara Kemal'in ihmali, sistemin oturmamış olması idaresizlik, görevlilerin açık ihmali ve savaşın ağır şartları etkili olmuştur. Tarihçi Ziya Şakir'e göre "Talat Paşa'nın iaşe meselesine gösterdiği şiddetli alakaya ve Nazır Kara Kemal Bey'in çok dürüst ve çok namuslu bir adam olmasına rağmen bu nezaretin ekseri memurları muhtekirlerin ellerine geçmişlerdi."[51]

Mütareke Devri'nde müdürlük seviyesine indirilen İaşe Nezareti yüklendiği vazife itibarıyla hakkında en çok yolsuzluk iddiaları ortaya atılan bir kurum hâline gelmiştir. Bir müddet sonra iaşe işlerine dair şikâyet ve eleştirilerin artması üzerine tekrardan Şehremanetine devredilmiştir. Ancak Kara Kemal'in kurmuş olduğu şirketlerden elde edilen geli-

---

[49] Ziya Şakir, *1914-1918 Cihan Harbini Nasıl İdare Ettik?*, Muallim Fuat Gücüyener, İstanbul, 1944, s. 298.

[50] Nevim Tüzün, *Birinci Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye'de Yaşanan Sosyal ve Ekonomik Meseleler (İkdam, Sabah, Tasvir-İ Efkâr, Tercüman-ı Hakikat, Tanin Örneği)*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri, 2019, s. 114-141.

[51] Ziya Şakir, *1914-1918 Cihan Harbini Nasıl İdare Ettik?*, Muallim Fuat Gücüyener, İstanbul, 1944, s. 303-304

rin Şehremanetine değil de iaşe heyetine dağıtılmasına karar verilmiştir. Bunun üzerine aralarında Memduh Şevket'in de bulunduğu heyet, paranın millete ait olduğunu belirterek haklarını kurulacak olan vakfa bağışlamışlardır. Bağışlanan bu paralarla yapılan ticaret sonucu 213.000 liralık anapara 700.000 liraya baliğ olmuştur. Bunun üzerine biri 300.000 diğeri de 400.000 liralık iki vakıf tesis edilmiştir. Sonra da bu paralarla Millî Mahsulat Şirketi, Kantariye Şirketi ve İktisat Bankası kurulmuştur.[52]

Kara Kemal ve Millî İktisat Politikası

Kara Kemal kooperatifçiliği tarım dışında da yaygınlaştırmış, ticareti yabancıların güdümünden çıkarmak için İstanbul'da on büyük kooperatif kurmuştur.[53] Kara Kemal, "Kuvvetli sermayeler milletlerin rehakâr elleri olduğunu ilim ve tecrübe ısbata devam ediyor. Biz de elimizde teraküm eden sermaye ile memleketin ati-i iktisadisini vazedecek olan şirketlerin bazılarının tesisini düşündük," diyerek bu şirketlerin gerekliliğini söylemiştir.[54]

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Meşrutiyet'in ilanından sonra 1909 yılında esnafları örgütlemeye karar vermiş ve bu karar mucibince esnaf odalarını kurmuştur. Bunun için Kara Kemal, Ali İhsan ve Memduh Şevket görevlendirilmiştir.[55] İttihatçılar bu teşkilatı kurarak imalatçı ve tüccarları teşkilatlandırıp Türk orta sınıfını oluşturmak istemiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında ise İttihat ve Terakki iktidarı, ekonomide Müslü-

---

[52] Yasin Beyaz, *Gölgedeki Adam Memduh Şevket Esendal,* Pınar Yayınları, İstanbul, 2018, s. 36.

[53] Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni,* Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 185.

[54] "İaşe Meselesi", *Tanin,* 15 Teşrinievvel [Ekim] 1332 / 1916, S. 2185, s. 2.

[55] Abidin Nesimi, *Yılların İçinden,* Gözlem Yayınları, İstanbul, 1977, s. 195.

man-Türk unsurlar lehine sonuç verecek müdahalelerle "millî iktisat" ve "iktisadi uyanış" adı altında bir Müslüman-Türk girişimci sınıf oluşturulmaya yönelik politikalar izlemiş, sermaye birikimini de bu unsurlarda toplamak için bazı spekülatif kazançlara göz yummuş, böylelikle azınlıkların ekonomideki gücünün kırılmasını hedeflemiştir.[56] Kara Kemal'in savaş ortamında kendine bağlı unsurları zengin ettiği, böylelikle özellikle İstanbul'da esnaf teşkilatı üzerinde ağırlık oluşturarak İttihat ve Terakki içinde Enver Paşa, Cemal Paşa ve Talat Paşa'ya rağmen dikkate alınan bir isme dönüştüğü yazılmıştır.

İttihat ve Terakki erkânı "Kara Kemal'i şakaya gelmez bir kuvvet diye kabul ediyor, onunla hoş geçinmeye bakıyorlardı."[57] "Millî burjuva" yetişme politikası kısmen beklenen sonucu doğursa da savaş zengini yoz bir sınıf da meydana getirmiştir.[58] Falih Rıfkı'nın uzun saçlı, nargilesi elinden düşmeyen, sevimli bir adam olarak tanıttığı "Kara Kemal'in ve İttihatçıların pek haklı ekonomiyi millîleştirme politikaları ister istemez harp zengini türediler yaratmıştı."[59] Bundan dolayı türedi zenginlerin çoğunun kazançlarının meşruluğu bile tartışmalı hale gelmiştir.[60] Ortaya çıkan "harp zenginleri" savaşın sonuna doğru basında yoğun bir şekilde eleştirilmiş ve edebiyatın işlediği önemli konular arasında yer almıştır.[61]

---

[56] Yasin Beyaz, *Gölgedeki Adam Memduh Şevket Esendal,* Pınar Yayınları, İstanbul, 2018, s. 31.

[57] Mithat Kadri Vural, "Savaş Yıllarında Milli Bir Burjuvazi Oluşturma Çabası Olarak "Harp Zenginleri" ve Buna Yönelik Eleştiriler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Bahar 2016, S. 32, s. 118.

[58] Mithat Kadri Vural, "Savaş Yıllarında Milli Bir Burjuvazi Oluşturma Çabası Olarak "Harp Zenginleri" ve Buna Yönelik Eleştiriler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Bahar 2016, S. 32, s. 109.

[59] Falih Rıfkı Atay, *Batış Yılları,* Pozitif Yayınları, İstanbul, 2012, s. 113.

[60] Zafer Toprak, *Türkiye'de Millî İktisat 1908-1918*, Doğan Kitap, İstanbul, 2012, s. 507.

[61] Murat Kacıroğlu, "Millî Mücadele ve Erken Dönem Cumhuriyet Romanında Harp Zenginleri", *Karadeniz Araştırmaları,* Kış 2009, S. 20, s. 117-136.

Kara Kemal'in sorunları çözmeye yönelik çabalarına rağmen yapılan yolsuzluklar halkın gündemine "harp zengini, vagon vurgunu" ifadeleri ile girmiştir:

> Dönemin en kârlı işlerinden biri de vagon ticaretiydi, zira üretilen ürünlerin ulaşımı için vagon gerekmekteydi ve o dönemde vagon sahibi olan bir kimse ekonomik anlamda ileri düzeyde sayılıyordu. Kara Kemal de iaşe işlerini yürütürken kendi esnaf cemiyetine öncelik tanıyor, bu sayede vagon ticaretinden de paye alabilmelerini sağlamaya çalışıyordu. Girişilen tüm bu işlerin millî burjuvazi yaratma amacı taşıdığını savunuyordu. Nitekim bu baskılar sonucunda İttihat ve Terakki Kongresinde Kara Kemal izahat yapmak durumunda kalmıştır. Tabii kongreden Kara Kemal'in samimiyetine güvenildiği sonucu çıkmış, kendisi ayriyeten tebrik edilmiştir.[62]

Tarık Zafer Tunaya, Kara Kemal'in millî sermaye yaratma çalışmaları sırasında çok az suistimal yaptığını söylemiştir.[63] Kara Kemal'e yapılan yolsuzluklara kapı araladığı ve onları görmediğine dair eleştirileri reddeden Vedat Eldem bu konuda şunları yazmıştır:

> Her türlü yolsuzluk, istifçilik, spekülasyon, irtikap ve ihtilasa rağmen, bu devrede bugünkü anlamda büyük servetler yapıldığı iddia olunamaz. İktidar mevkiinde bulunanlardan zengin olmuş kimseyi zikretmek mümkün olmadığı gibi, ikinci ve üçüncü plandaki memurlardan da servete kavuşmuş olanlar nadirattandır.[64]

Kara Kemal ve İttihatçılar, sermeyenin yerlileşmesi düşüncesi ile Müslüman Türk esnafı kollayıp, onlardan müteşekkil

---

62 Somer Alp, http://www.cihanharbi.com/ittihatcilarin-kara-kutusu-iase-naziri-ahmed-kemal-bey/ [10 Ocak 2021]

63 Ercan Tatar, *Milli İktisat ve Kara Kemal*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007, s. 112.

64 Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s. 47.

DİZİN

1914-1918 Cihan Harbini Nasıl İdare Ettik? 210

A

Abdülhamid-i Sani Devri Saltanatı Hayatı Hususiye ve Siyasiyesi 195, 210
Abdülhamit 34, 85, 133, 195, 197, 199, 200
Abdülkadir 58, 60, 62, 78, 83, 85, 95, 124-128, 130-132, 139, 143, 144, 212
Abdülkadir Bey 58, 124
Abidin Bey 58, 111, 113
Adnan Bey 58
Ahmet Bey 50
Ahmet Refik 195
Ahmet Şükrü Bey 110, 131
Aksaray 80, 133, 192, 193, 199
Alaattin Bey 107
Ali Çetinkaya 77, 112
Ali Emiri 37
Ali Fuat Paşa 58
Ali Galip 127
Ali İhsan Paşa 50
Anadolu Ajansı 107
Ankara Nakliyat Ambarı 135, 138, 140, 142
Arif Cemil 21, 208
Arslan, Yavuz 11
Atatürk'ün Emniyet Müdürü 15, 73, 206, 209
Atıf 82, 206
Ayasofya 80, 124-126, 132
Ayıcı Arif 58, 111

B

Babıâli 17, 20, 151, 209
Baha Sait Bey 46
Bakü 130, 131
Balıkpazar 172, 192
Basri Bey 49, 51
Bayar, Celal 96
Baydar, Ekrem 15, 72, 73, 147, 154, 206, 209
Baykurt, Cami 50
Bayur, Yusuf Hikmet 20, 76
Batum 130, 131
Bedri Bey 50
Berlin 51
Beyaz, Yasin 26, 27, 90
Beyoğlu 105, 129, 172
Bozkırdaki Çekirdek 90, 210
Büyük Efendi 76, 173

C

Calthorpe 48
Cambaziye Mahallesi 80, 192, 205
Canlı Tarihler 98, 210
Cemil (Paşa) 98, 210
Cerrahpaşa 64, 70, 71, 193, 205

Ç

Çopur Hilmi 58, 114
Çulcu, Murat 9, 10, 13, 208

D

Damat Ferit 31, 48
Darülfünun emini 122
Darülfünun Meydanı 119, 121, 124
Derviş 19, 67, 130
Dervişoğlu, İsmail 22, 98, 210
Dikici, Ali 212
Dirlik Cemiyeti 127
Doğru, Cem 213
Doktor Münif 86
Dosdoğru, Hulusi 85

E

Edip Servet Bey 46
Emin Bey 88, 89, 124
Enver Bey 69, 191-201, 203, 205, 206
Ercan Tatar 28, 31, 33, 96, 103
Erinç, Orhan 15, 73, 206
Evkaf İdaresi 135

F

Fahri Can 96
Faik Bey 50
Falih Rıfkı 12, 27, 66, 70, 208, 215
Füruzan Hüsrev 13

G

Gedikpaşa Hamamı 128
Giritli Şevki Bey 112, 114
Gördüklerim Duyduklarım Duygularım 44, 211
Gürbüz, Musa 45

H

Hacı Mihak Sokağı 105, 160
Hakkı 66, 82, 111, 163, 196, 206
Halil 46, 65, 66, 82, 130, 134-138, 140-142, 144, 145, 179-190
Halil Paşa 130
Halis Turgut Bey 58
Halit Efendi 191
Harp Hatıralarım İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri 49, 51, 210
Hasip 119, 137-139, 141, 142, 144, 157, 158, 170
Hayri 82, 206
Hilmi Bey 58, 142-144
Hristo 168-178
Hüsnü Bey 55, 137, 139, 141, 142, 144
Hüsrev, Füruzan 209

İ

İloğlu, Ali İhsan 98
İmparatorluğun Çöküşü 43, 208
İrşat Heyeti 188
İsmail Canbolat 38
İsmail Hakkı Paşa 202
İsmet Paşa 77, 89, 124

I

Ilıkan, Faruk 61, 98

K

Kafkas İhtilal Cemiyeti 21
Karaca, Emin 13
Karakol Cemiyeti 45-47, 52, 84, 207
Karabekir, Kâzım 55, 58, 93, 94, 112
Kara Vasıf Bey 46, 52, 58, 94
Kaya Karan 47, 209
Kemal Arı 58
Kemalettin Sami Bey 46
Kemal Tahir 12, 20, 83-90, 207, 209
Kılıç Ali Bey 52
Kısakürek, Necip Fazıl 17
Kısıklı, Emine 47
Kısmet Kesim Ovat 10
Killigil, Nuri 131
Kocahanoğlu, Osman Selim 17, 19, 40, 57

Kör Ali İhsan 24, 95, 98, 188
Köseoğlu, Hüseyin Selahattin 108
Kurt Kanunu 83-90, 210
Kutay, Cemal 210
Küçüka, Necip Ali 60
Küçükkılınç, İsmail 18, 20, 39-41, 60, 85, 91, 94, 96
Küçükpazar 67, 78, 80, 191, 192, 205

L

Laz İsmail 57, 58, 60, 114, 115, 117, 213
Limancı Hamdi 53

M

Maarifçi Şükrü Bey 196
Macit Bey 51
Madam Eleni 105-107, 109, 110, 165, 167-171, 177
Mahmut Celalettin Bey 63, 79
Mahmut Kâmil Paşa 50
Mahsulat Anonim Şirketi 30
Malta 39, 47-51, 53, 103, 210
Mazhar 63, 78, 79, 81, 82, 154, 201-203
Mehmet Ali Bey 57, 114
Mehmet Arif Bey 111
Mehmet Âsım 64, 69, 70, 215
Mehmet Cavit Bey 54, 57, 91, 120, 207
Mehmet Emin Bey 123, 124
Mekki Sait 123
Memduh Bey 51
Memduh Şevket 21, 24, 26, 27, 89, 90, 208
Memetçe 88
Mesâdet Hanı 53, 137-139, 142, 144, 145, 155-158
Mesut Aydın 46, 47
Mısır Çarşısı 132, 199
Millî İktisat Bankası 31
Millî Kantariye Şirketi 30, 39, 78, 98, 132
Millî Mahsulat ve Millî Ekmekçiler 31
Millî Mensucat Şirketi 31
Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar 45, 49, 211
Millî Ticaret 132, 134, 136-140
Mithat Şükrü Bleda 43
Moskova Pastahanesi 129
Muammer Bey 51
Mütareke 23, 25, 28, 44, 53, 67, 84, 96, 103, 127, 131, 209

N

Naciye 130
Nail Bey 55, 58, 129, 130
Nebizade Ahmet Hamdi 44, 214
Necmi Bey 50, 91
Nesimi, Abidin 210
Nevzat Bey 50
Niyazi 63, 78-80, 132-134, 141, 179, 199-203, 205
Nurettin Bey 122, 123
Nuri Halil 206
Nuri Paşa 130, 131

O

On İkiler 133
Operatör Cemil 98, 210
Ortaköy 205
Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası 34, 37, 214
Osman Nuri 195, 210

Ö

Ömer Naci 20, 42, 43, 211
Özdamar, Ömer 20

P

Pandaniçe Çiftliği 130
Pangaltı 105, 135, 160, 162, 168, 208
Perapalas 175

R

Rasim 24, 58, 60, 79, 81, 117, 154-156, 158, 169, 213
Rauf (Orbay) Bey 58, 112
Refet Paşa 93
Refik Efendi 181, 186, 187, 190-193
Refik İsmail Bey 46
Reşit Bey 46
Roma 50, 51
Rüştü Paşa 58

S

Sabis, Ali İhsan 49, 51
Sabit Bey 50
Sabit Servet Bey 123
Sağlam, Nuri 61, 69, 71, 72, 75
Sait 154, 158, 169, 206
Saltanat Gecesi, İmparator Öjeni ve Sultan Abdülaziz 9, 10, 13, 208
Saraçoğlu, Ahmet Cemalettin 97
Sarı Efe Edip Bey 57, 108
Savaş Sertel 31, 53, 55, 64, 76, 93
Savran, Gülten Savaşal 59
Selahattin 108
Selma Ilıkan 61, 98
Sema Baykoz 11
Sinop 205
Siyasal Anılar 42, 211
Somer Alp 28, 214
Sultanahmet 20, 47, 124, 129
Sultanhamam 199
Süleyman Nazif 33, 37, 105, 213, 214
Sürmeli Vahap 58

Ş

Şahinpaşa 129
Şahin Yedek 31, 53, 55, 64, 76, 93
Şanzelize 169, 173
Şevket Bey 46
Şişhane 176
Şişli 14, 38, 148, 149
Şükrü Bey 150

T

Tahsin Bey 51
Talat 19-23, 25, 27, 33, 42, 45, 51, 67, 76, 84, 95, 173, 211
Talat Paşa 19-23, 25, 27, 33, 42, 45, 51, 76, 84, 173, 211
Tanju, Sadun 211
Tenvir-i Efkâr Heyeti 188
Tepebaşı 171-173, 175
Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 55, 61, 93, 110, 112
Terakkiperver Fırkası 112, 113, 115
Teşkilat-ı Mahsusa 20, 21, 47, 84, 89, 191, 208, 209
Tevetoğlu, Fethi 42, 45, 48, 49
Tezcan, Asuman 207
Tricotti 50
Tunçay, Mete 11, 12
Türk Basınında Kalem Kavgaları 13, 209
Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi 11, 208

U

Ulaş, Hüseyin Avni 109
Ulu, Cafer 213
Us, Asım 43, 44, 88

V

Vahdettin Engin 24

Vasfiye 63-65, 191, 194, 195, 206, 212
Vedat Eldem 23, 28
Veysi Akın 58, 62, 75, 77, 154

Y

Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 76, 97, 211
Yakup Cemil 42
Yakup Kadri 20, 53, 54, 98, 207, 209
Yalçın, Hüseyin Cahit 42
Yalçın, Murat 47
Yalman, Ahmet Emin 22, 44, 76, 97, 207
Yenikapı 129
Yeniköy 141, 167, 170
Yeşil Ordu 127
Yılların İçinden 26, 50, 210
Yılmaz, Mustafa Tarhan 54, 57
Yol Ayrımı 12, 210
Yorgun Savaşçı 86, 210

Z

Zarcı Refik 179, 181, 186-191, 193, 195
Ziya 18, 19, 20, 25, 42, 51, 56-58, 60, 66, 79, 81, 92, 93, 108-110, 112, 114-117, 124, 144, 147-156, 158-167, 170-178, 206, 210, 213, 214
Ziya Gökalp 42
Ziya Hurşit 56-58, 60, 108-110, 112, 114-117, 124, 144, 213
Ziya Şakir 18-20, 25